

DEPRESSIV BUZILISHLARDA AXLOQIY MAS'ULIYAT HISSINING KLINIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Ollonova Maftuna Muso qizi

Termiz davlat universiteti Psixologiya mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada depressiv buzilishlarda axloqiy mas'uliyat hissining klinik-psixologik xususiyatlari, uning shakllanish mexanizmlari va namoyon bo'lish shakllari tahlil qilinadi. Depressiya holatida shaxsda aybdorlik hissining kuchayishi, o'zini ortiqcha ayblash, o'z qadrini past baholash va patologik vijdon fenomenlari kuzatiladi. Tadqiqotda depressiv buzilishlarning diagnostik mezonlari asosida ko'rib chiqiladi va kognitiv buzilishlar, xususan negativ avtomatik fikrlar, Aeron Bek nazariyasi asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, axloqiy mas'uliyat hissining emotsional, kognitiv va shaxsiy determinantlari hamda ularning psixik regulatsiya tizimidagi o'rni ochib beriladi. Maqolaning amaliy ahamiyati shundan iboratki, u depressiv bemorlarning psixologik diagnostikasi va samarali psixokorreksion ishlarni tashkil etishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *depressiv buzilish, axloqiy mas'uliyat hissi, aybdorlik hissi, vijdon, klinik psixologiya, kognitiv buzilishlar, emotsional regulatsiya, o'zini baholash, negativ avtomatik fikrlar, shaxsning axloqiy regulatsiyasi, psixologik diagnostika, psixik buzilishlar.*

Annotation: *This article analyzes the clinical-psychological characteristics of the sense of moral responsibility in depressive disorders, its formation mechanisms, and manifestations. In depression, individuals often experience heightened feelings of guilt, excessive self-blame, low self-esteem, and pathological conscience phenomena. The study examines diagnostic criteria of depressive disorders based on and analyzes cognitive impairments, particularly negative automatic thoughts, following Aaron Beck cognitive theory. Furthermore, the article explores emotional, cognitive, and personality determinants of moral responsibility and their role in psychical regulation. The practical significance lies in providing a scientific basis for psychological assessment and effective psychocorrection in patients with depression.*

Keywords: *Depressive disorder, sense of moral responsibility, feeling of guilt, conscience, clinical psychology, cognitive impairments, emotional regulation, self-esteem, negative automatic thoughts, moral regulation of personality, psychological assessment, mental disorders.*

Аннотация: *В данной статье анализируются клинико-психологические особенности чувства моральной ответственности при депрессивных расстройствах, механизмы его формирования и проявления. При депрессии наблюдается усиление чувства вины, чрезмерное самобичевание, заниженная самооценка и патологические проявления совести. Исследование*

рассматривает диагностические критерии депрессивных расстройств согласно и анализирует когнитивные нарушения, в частности негативные автоматические мысли, на основе когнитивной теории Aaron Beck. Кроме того, статья исследует эмоциональные, когнитивные и личностные детерминанты моральной ответственности и их роль в психической регуляции. Практическая значимость заключается в создании научной основы для психологической диагностики и эффективной психокоррекции у пациентов с депрессией.

Ключевые слова: *депрессивное расстройство, чувство моральной ответственности, чувство вины, совесть, клиническая психология, когнитивные нарушения, эмоциональная регуляция, самооценка, негативные автоматические мысли, моральная регуляция личности, психологическая диагностика, психические расстройства.*

KIRISH: Hozirgi globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sharoitida jamiyat tomonidan yetuk, mas'uliyatli va yuqori kasbiy axloqqa ega mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Bugungi kunda kasbiy faoliyat nafaqat chuqur bilim va amaliy ko'nikmalarni, balki shaxsning axloqiy yetukligi, mas'uliyatni his eta olish qobiliyati hamda jamiyat oldidagi burchini anglashini ham talab etadi. Mas'uliyat hissi esa shaxsning o'z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni ongli ravishda bajarishi, o'z harakatlarining oqibatlarini oldindan anglab yetishi va ularga javob bera olishida ifodalanadi. Ushbu sifatlarining yetarli darajada shakllanmaganligi shaxs faoliyatda xatolar, nizolar va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Chegaraviy shaxsiyat buzilishi bo'lgan shaxslar muayyan xatti-harakatlar (masalan, kuchli g'azab) uchun javobgarlikni kamaytirgan bo'lishi mumkin, bu esa aybning standart, ko'pincha adolatsiz qo'llanilishiga qarshi chiqadi.

Depressiv buzilishlar zamonaviy jamiyatda keng tarqalgan va shaxsning ruhiy, jismoniy hamda ijtimoiy faoliyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadigan kasalliklardan biridir. Ko'plab holatlarda depressiya dastlabki bosqichlarda yetarli darajada aniqlanmaydi, bu esa kasallikning surunkali shaklga o'tishiga, asoratlarning kuchayishiga va bemorning hayot sifatining pasayishiga olib keladi. Shu bois depressiv buzilishlarni erta aniqlash va o'z vaqtida davolash muhim klinik va ijtimoiy ahamiyatga ega. Mas'uliyat va ayblash asosiy klinik farq shundaki, ayniqsa yuqori psixologik stress yoki cheklangan yengish mexanizmlari mavjud bo'lganda, javobgarlikni o'z zimmasiga olish qobiliyatini "aybdor" bo'lishdan ajratishdir. Axloqiy his-tuyg'ular va ijtimoiy xulq-atvor o'rtasidagi bog'liqlik klassik davrlardan beri faylasuflar uchun qiziqish uyg'otib kelgan. Yaqinda bu bog'liqlik klinisyenlar va ijtimoiy psixologlar tomonidan ko'rib chiqildi va axloqiy his-tuyg'ular psixologiyada va tibbiyotda ham asosiy qiziqish uyg'otdi. Axloqiy hissiyotlar tizimining sog'lom ishlashi xudbinlik ehtiyojlarini boshqa odamlarning ehtiyojlari bilan

muvozanatlashning asosini tashkil qiladi. Uning disfunktsiyasi ma'lum turdagi psixopatologiyaga olib kelishi mumkin.

Asosiy depressiv buzilishning umumiy klinik jihatlari: Og'ir depressiya-bu kognitiv, hissiy va neyrobiologik sohalarida buzilishlarga ega bo'lgan murakkab kasallik. Turli etiologik modellar rivojlanish, psixososyal, neyrobiologik va genetik omillarning kombinatsiyasi MDDga olib kelishini ko'rsatadi. Og'ir depressiyaning asosiy belgilari doimiy past kayfiyat, energiya va qiziqishning keskin pasayishi, o'zini qadrsiz his qilish, umidsizlik va bemorlarning taxminan yarmida haddan tashqari aybdorlikdir. Umuman olganda, bu xususiyatlar depressiyani g'arbiy dunyoda nogironlikning asosiy sababiga aylantiradi. Rivojlangan dunyoda depressiyaning tarqalishi va ijtimoiy xarajatlarini aks ettiruvchi bu raqamlar zaiflikni tashkil etuvchi omillarga, shuningdek, MDDga chidamlilikni oshiradigan omillarga e'tibor qaratib, depressiya bo'yicha doimiy, fanlararo tadqiqotlar o'tkazish zarurligini oqlaydi.

Aaron Bekning fikrlash shakllarida yuzaga keladigan kognitiv buzilishlar Bek ularning fikrlash tarzidagi bir qator xarakterli "kognitiv buzilishlar"ni aniqlay oldi - masalan, aksincha dalillarga qaramay, salbiy natijalar eng ehtimolli ekanligiga ishonish. Bu uning depressiyani kayfiyat buzilishi emas, balki kognitiv kasallik sifatida ko'rishni boshlashiga olib keldi. U KBT samaradorligini ko'rsatuvchi tadqiqot o'tkazgandan so'ng, "Depressiyaning kognitiv terapiyasi" (Beck, Rush, Shaw va Emery, 1979 - Guilford Press) ni nashr etdi. Kognitiv terapiyadan kelib chiqqan kognitiv xulq-atvor terapiyasi bizning fikrlarimiz, his-tuyg'ularimiz va harakatlarimiz o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish muhimligini ta'kidlaydigan yondashuvdir. Kognitiv buzilishlar - bu noto'g'ri yoki noto'g'ri xulosalarga olib kelishi mumkin bo'lgan mantiqdagi xatolar. Buzilgan fikrlash salbiy fikrlash shakllariga va hissiy buzilishlar alomatlariga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan noto'g'ri javoblarga olib kelishi mumkin. O'nga yaqin keng tarqalgan kognitiv buzilishlar yoki noto'g'ri fikrlash shakllari mavjud. Ba'zi kognitiv buzilishlar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Salbiy filtrlash, ya'ni odam salbiyga katta e'tibor qaratganda yoki ko'p yoki barcha vaziyatlarni salbiy linza orqali filtrlaganda. "Hamma men ish taqdimotini yaxshi bajarganimni aytdi, lekin men boshida duch kelgan texnik qiyinchiliklar tufayli muvaffaqiyatsizlikka uchraganimni bilaman." Xulosa qilib aytganda shaxsda kasbiy axloq va mas'uliyat hissining shakllanishi murakkab, ko'p bosqichli va ko'p omilli psixologik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, ichki motivatsiyasi, qadriyatlar tizimi hamda ijtimoiy muhit ta'siri ostida bosqichma-bosqich rivojlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kasbiy axloq va mas'uliyat hissi tasodifiy shakllanmaydi, balki maqsadga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya va ijtimoiy tajriba orqali mustahkamlanadi. Kasbiy axloq shaxsning professional faoliyatidagi xulq-atvorini tartibga soluvchi ichki mexanizm bo'lib, u nafaqat kasbiy samaradorlikni, balki jamiyat bilan sog'lom munosabatlarni ham ta'minlaydi. Mas'uliyat hissi esa shaxsning o'z vazifalariga ongli yondashuvi, qarorlarining oqibatlarini oldindan

anglab yetishi va ularga javob bera olish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Ushbu sifatlar rivojlangan shaxslarda kasbiy barqarorlik, mehnatga sadoqat va ijtimoiy faollik yuqori bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Ananyev B.G. Shaxs va faoliyat psixologiyasi. — Moskva: Pedagogika, 1980.
2. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. — Moskva: Politizdat, 1977.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. — Moskva: Pedagogika, 1989.
4. Asmolov A.G. Shaxs psixologiyasi. — Moskva: MGU nashriyoti, 2001.
5. Klimov E.A. Kasb psixologiyasi. — Moskva: Akademiya, 2004.
6. Zimnyaya I.A. Shaxsiy mas'uliyat va faoliyat psixologiyasi. — Moskva: Logos, 2003.
7. Abulkhanova-Slavskaya K.A. Shaxs va hayot strategiyasi. — Moskva: Nauka, 1991.
8. Нажмутдинова, Д. К., Максудова, Д. Р., & Рахимбердиева, З. А. АУТОИММУННЫЙ ТИРЕОИДИТ И РЕПРОДУКТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ЖЕНЩИН ФЕРТИЛЬНОГО ВОЗРАСТА. МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАНСКИЙ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ЦЕНТР АКУШЕРСТВА И ГИНЕКОЛОГИИ АССОЦИАЦИЯ ВРАЧЕЙ ЧАСТНОЙ ПРАКТИКИ УЗБЕКИСТАНА КЛИНИКА «МАНЛИҲО-SHIFO» & V «МАНЛИҲО-SHIFO» & V, 9.